

ДОСЛУХАЮЧИСЬ ДО ЛЬВОВА

Ще в давнину звернули увагу на дивну поведінку людей: поспішаючи у подорожі за чимось цікавим — рідко приглядаємось до того, що вдома, перед очима. То відкладаємо на завтра (ще встигну, мовляв, не втече), то, звикаючи до того, що кожен день бачимо, врешті, його не зауважуємо чи просто ковзаємо по ньому зором. Якщо ж дивитися вдумливо, з чуттям, то й у звичному знаходимо щось дуже цікаве, відкриватимемо дедалі ширші обрії і вже напевно не нудьгуватимемо. "Не дивно, що, мандруючи, ти нудьгував, — пише своєму приятелеві Сенека, — ти ж себе возив з собою". І далі: "Важливо не те, в якому напрямку їдеш, а те, яким ти їдеш". І справді, те, *якими* ми є, залежить ще й від того, як дивимось, читаємо, слухаємо.

Метафора "кам'яна симфонія Львова" — саме від такого споглядання, коли думка єднається з чуттям, отже, — зі слухом: дивлячись, дослухаємося: до тих, хто пише чи розповідає про Львів, до самого Львова — його форм, обрисів, силуетів. Кожна кам'яниця у тому співзвуччі — це нота (як важливо не вписати фальшивої!), кожна деталь — суттєвий штрих.

А *звучить* Львів усіма своїми тонами й напівтонами — бароковими, готичними й іншими мотивами — восени. Саме осінь, "пора філософів і поетів", загострює зір душі, налаштовує на роздуми, головню — над перебігом часу. А де ще знайдемо такий щедрий для подібних роздумвань матеріал, аніж у середньовічному Львові?.. Ось чому в тій книжці домінують особливо милі нам осінні настрої. А що приємне — тим і хочемо поділитися з кимось іншим; у цьому — чи не найвище покликання будь-якого мистецтва, передусім — поетичного.

Львівська осінь — це львівська "Осіння пісня"; вона ж, як і кожна пісня, — неперекладна. Хто б хотів відчутти її оригінальність, мусив би, коли жовкне лист, походити вуличками та площами давнього Львова... Львівська осінь, львівські парасольки, львівське соло дощів, львівські солодощі, львівські кав'ярні...

Із часом відходять не лише будівлі, а й слова. Серед них і те, що у заголовку відомої праці Івана Крип'якевича "Історичні проходи по Львові". Як рідко, запитавши: "Куди так?", почуємо нині: "На прохід"!.. Саме на прохід, бо прогулянка передбачає якісь розваги. Прохід — це зацікавлене споглядання, бесіда, роздуми. Праця І. Крип'якевича й навела на думку, що проходи можуть бути й настроєві, поетичні: настрої — це теж своєрідне знання, радше пізнання на особливому, чуттєвому, рівні.

Вірші, що у цій книжці і є спробою саме такого, настроєвого, пізнання. Та й народжувались вони не за письмовим столом, а під час проходів вулицями Львова — з ним наодинці.

Творцями настроїв поряд з іншими митцями були й зодчі давнього Львова — ті, хто вкарбовував місто в європейську панораму, де чимало й античних карбів. Наскрізною тут — тема часу. А де погляд у минуле, де музичне чи архітектурне ретро, — там ностальгійні мотиви. Але ностальгія, болісна жага повернення додому, — світле слово. Інакше ми б не поверталися з таким щемким, таким зворушливим чуттям до свого дитинства, до молодості, до Львова...

До речі, про дитинство. Батьки привезли нас, сестру й мене, вперше, фірою, до Львова, що був тоді на добрих шістдесят років молодший. Ще й нині, не лише вухом, а й усім тілом чую торохтіння воза по тодішній (нині лиш де-не-де вона) бруківці львівських вулиць. Той перший наш "прохід" пам'ятаю й досі: я набив собі на лобі гулю об ліхтар, сестра — об чиєсь прочинене, на партері, вікно... Місто вражає, часто й знеособлює. Його, щоб не розгубитися, треба розглядати вибірково, радше читати, як читаємо книжку; читати його — і про нього, насамперед — в архівах, які бережуть найцінніше: сповнений людського життя час — минулий, давньоминулий. Та скільки не читаймо — не втримаємось від оклику: "Як мало встиг дізнатися!..."

Бачу тих, хто вмів зачитуватися Львовом, мов найцікавішою книжкою, хто про нього писав, оповідав, хто й уві сні ходив його вулицями. Бачу так виразно, що іноді й окликнути готовий — мовби й досі вони серед перехожих: Роман Липка, Йосип Гронський, Ігор Кудин, Роман Крип'якевич, Валентина Сіверська, Петро Пироженко, Євген Гуменюк, Орест Мацюк, Володимир Вуйцик, Михайло Рожко... Тепло, яким повнилися бесіди з ними, та й з багатьма іншими, відчутне, сподіваюсь, у віршових рядках, що у цій книжці.

А ще — тепло батьківської хати, родинного села, чия назва так гарно римується із ностальгійним "вирій" — Вирів. Село з його непримітною, отже, проникливою красою природи було тим чутливим тлом, на якому вирізьблювалися зворушливі й водночас бентежні грані княжого Львова.

Stant casurae... — "Стоять, щоб упасти", радше так: "Стоять у своєму падінні", — мовив Сенека про горді своєю величчю міста — що вже казати про ті, які підупадають?.. Смуток оправданий: створене працею рук мусить колись упасти. Тому знімкуємо, малюємо, пишемо — для прийдешніх поколінь, що так нагадують, чергуючись, листя дерев (Гомер). Листопадовому мотивові додає бадьорості Овідій: "Міняється все, а не гине".

Справді, щовесни оновлюючись, листя все ж одними й тими ж соками живиться, одному й тому ж кореневі завдячує своєю снагою — "надії тлом зеленим". Погоджуючись із автором "Метаморфоз", мусимо дбати, щоб у тому, що "не гине", було якомога більше нашого, самобутнього, отже, цікавого й цінного для інших народів: маємо ж іти до співзвуччя, а не до нудного однозвуччя; не до скупих повідомлень, а до теплої, яку так плекали наші предки, одвічної супутниці людського роду — бесіди.

Андрій Содомора

ПРИДИВЛЯЮЧИСЬ ДО ЛЬВОВА

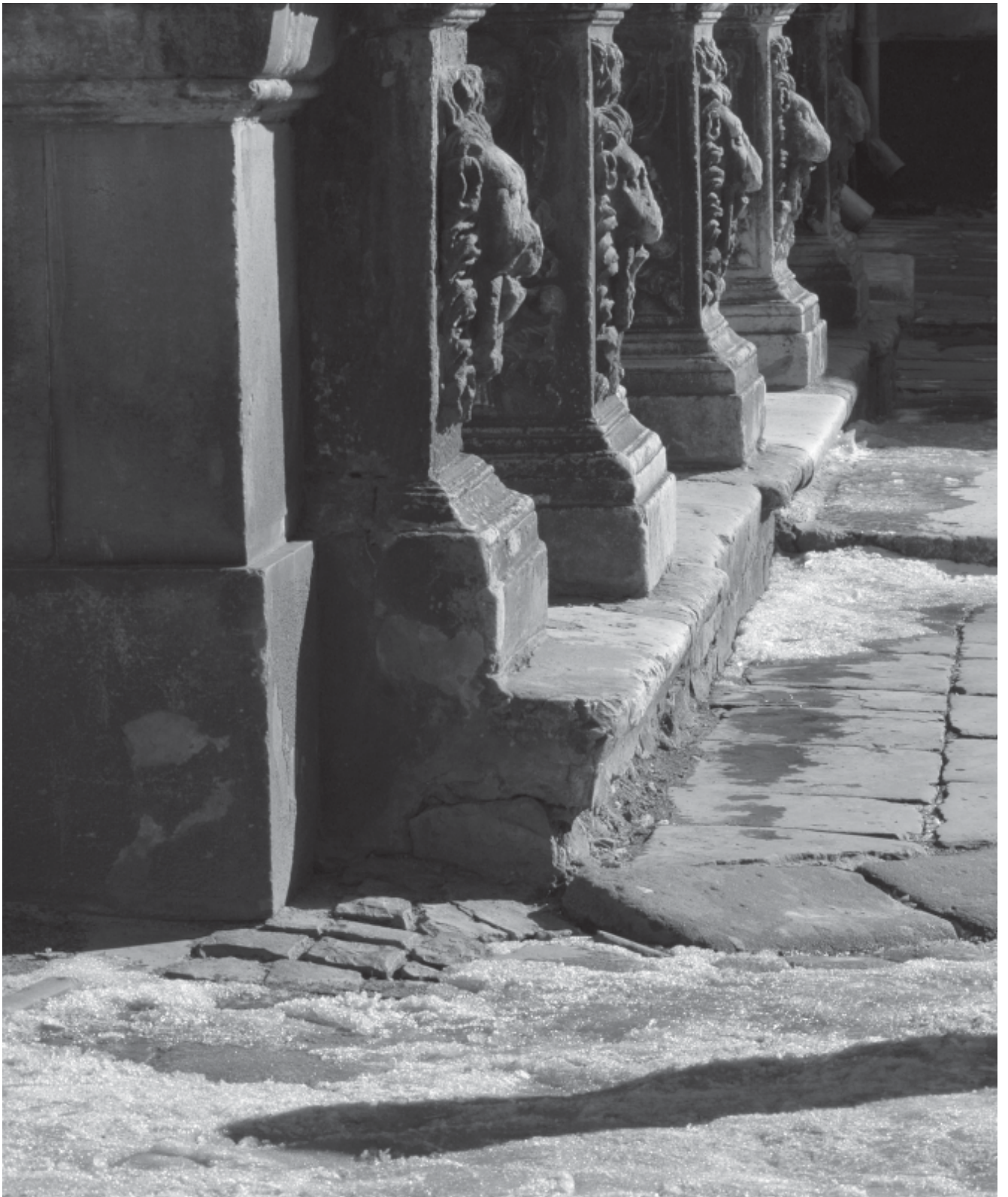
Несподівано я зрозумів, що не знаю цього Міста. У дитинстві, пригадую, батьки привезли мене до Львова... З усієї тієї подорожі вкарбувався в пам'ять двірець з його гудками та випарами тепловозів, з виразним промовлянням — це Місто. Коли хочу повернутися до тієї миті — натрапляю на альбом Клода Моне і дивлюся на картину з паризьким вокзалом. Потім — неодмінні каруселі та цирк, увечері — помешкання сивого професора, стоси книжок, піаніно і таке м'яке промовляння — Ярчику, Ярцо. Певне, вже тоді я відчув, що цьому містові чомусь дуже боляче.

Другий мій приїзд, уже в підлітковому віці, мав виразну мету — купити джинси. Поки моя бабця здійснювала власну мету у Львові — ходила молитися в різні церкви, я уважно оглядав фасади міста, зовсім не розуміючи того, що бачив. Проте я був зачарований. А вже потім я ретельно перемалював з путівника, який мені потрапив під руку, чи не всі храми Львова і здав ці малюнки разом з текстами своїх вражень як роботу з історії мистецтв у художньому училищі.

Згодом — національне відродження, і я частіше приїжджав до Львова, але тоді було не до споглядання — вертепи, гагілки, театри, мітинги... і рішення жити тут, у Львові. Проте від року до року, мандруючи вулицями, схилами Львова, гортаючи книжки, а головню мемуари, путівники, розвідки про Львів, я зрозумів, що для мене це місто стає неосягненим. Стільки сказаного, написаного, намальованого, оспіваного — чим ще можна доповнити цю поліфонію яскравих звуків? Його масштаб був таким великим і величним, що я дрібнів перед цією величчю, надаючи перевагу своїм рідним Бережанам, Кременцю чи Галичу. Я розумів, що це місто здебільшого наповнене людьми, які не мають до нього ніякого стосунку. Місто чуже для них, і ці люди чужі містові. Але я знав, що є люди-релікти — одні з них поверталися після майже півсторіччя у свій рідний Львів, інші споріднилися з ним, приїхавши до Львова півсторіччя тому. Були й ті, корінні львів'яни, яких не змусив жоден режим покинути рідного міста.

"Йдучи Львовом, дивіться не під ноги, а кілька метрів вище" — казала нам пані Саноцька на інститутських заняттях з історії мистецтва, і я, інтерпретуючи це, розповідав їй на іспиті про свої відкриття у Львові, і так запобігав викладові скупих знань про Давній Рим чи Візантію. Відтоді я почав ділити Львів на образи та фрагменти. Ось — маскарон, який впродовж дня кілька разів міняє вираз обличчя, відповідно до того, як падає на нього сонце. Майстер, очевидно врахував це, коли витісував свій шедевр. Ось — брама, на яку ніколи не потрапляє сонце, але навесну п'ять хвилин на ній відбликовує світло, яке потрапляє у вікно, що навпроти. Не знаю, чи брав це до уваги будівничий, бо здається, що й сонце кілька століть тому ходило інакше. В якийсь момент я відчув, що всі ці маскарони, атланти і каріатиди, леви, рельєфи в міжвіконнях, на гзимсах стали дуже сучасними — вони своєю мімікою, жестами, поставою ніби реагують на все, що відбувається навколо. Їхні вирази — трагічні, іронічні, утопічні, пересмішницькі, лукаві, грізні так недвозначно промовляють до нас. Вони — неначе послання з минулого, послання не змістифіковане, не загублене у товщі часу, а життєдайне. У Львові, здається, усе невиняке — усе масштабне і гармонійне людському існуванню, починаючи від найбільшого масштабу — місця, що було обране для Львова, планування його вулиць і будинків, — і до найменшої деталі: баясини на перилах давньої кам'яниці чи декору в найнепомітнішому кутку найвіддаленішого дворика, у якому, зрештою, я ще ніколи не був...

Андрій Кісь

Понад бруківкою
у полиску сталевім,
Над містом Лева,
де громадою зійшлись
І стали в камені,
хто де, понад сто левів,
Хитнувсь летючий лист –
моменте, зупинись!

"...понад сто левів"*. Лев, тотожний з іменем першого володаря міста, став основним компонентом гербів Львова, Львівської землі й Руського воєводства, тому з XIII ст. є найпопулярнішим декоративним мотивом міських споруд. Лише стару ратушу "охороняли" ззовні дев'ять кам'яних і один металевий лев (флюгер). Точна кількість скульптур із зображенням левів у місті невідома. Найвідоміші з них прикрашають ратушу, грот на Високому замку, джерело біля шпиталю св. Лазаря, порохову вежу.

* Автор приміток, що зліва, — історик-архівіст Іван Сварник; тих, що праворуч, — автор поетичного тексту Андрій Содомора.

Прагнення зупинити мить (найвідоміше — з уст Фауста: "Спинись, хвилино, гарна ти") ведуть до Горациєвого *Carpe diem* — Лови день!.

Повергнув часу лет і мури міста, й вежі –
У землю все пішло, позатирались межі.
З роками й Замок нижчає, дрібніє –
Та місто вистоїть:
у нім –
тверді мужі є.

"Замок нижчає, дрібніє". Високий замок, як і решту міських укріплень, почали розбирати на матеріал наприкінці XVIII ст. Руїнування було закінчено 1869 р., коли насипали пагорб Люблінської унії.

У старогрецького лірика Алкея (VII ст. до Р. Х.): "Не оборонні стіни, а мужі – найкращий захист для міста". Цю ж думку читаємо, зокрема, у "Хроніці Львова" Д. Зубрицького.

**Натхненням зодчого вкарбована в блакить
Молитви спільної одвічно суща мить.
Із пагорба на Львів – дзвонисті ниті:
То Юр зазолотивсь на тлі блакиті.**

Собор св. Юра збудували в 1745–1770 роках за проектом галицького архітектора, німця з походження, Бернарда Меретина. Це найвідоміша пам'ятка львівського рококо.

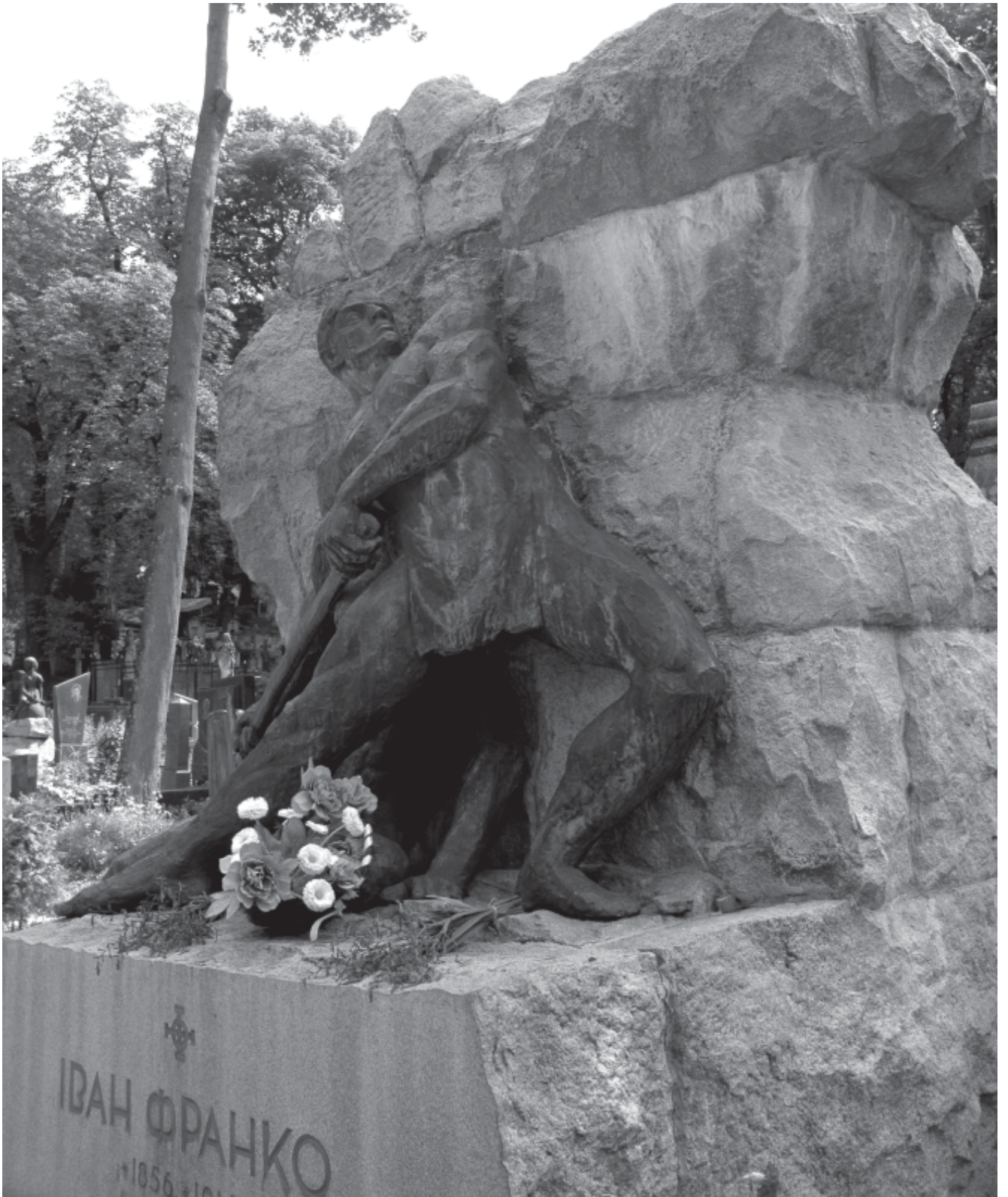
Синьо-жовті барви акцентував у київських пейзажах М. Зеров: "золотом цвяхована блакить" ("Київ з лівого берега").

**Стрімкого часу зблиск:
Над містом – грива сонця, а чи лева.
Найвищий Слова сплеск:
Житейська хвиля, дума Кобзарева.**

Пам'ятник Т. Шевченкові збудовано 1992 р. Автори: скульптори Володимир і Андрій Сухорські; т. зв. "хвиля" позаду постаті Шевченка змонтована 1996 р.

**Завмер на відмахові Каменяр... У груди
Лиш серце гупає, невидимий трудар...
Гряде будитель-грим небесної оруди,
Земного розмаху:**

**від каменя –
до хмар.**

"...Каменяр". Пам'ятник на могилі І. Франка на Личаківському цвинтарі виконав 1932 р. відомий український скульптор із Полтавщини Сергій Литвиненко, який у міжвоєнний період жив у Львові.

Іван Франко любив "громові" образи:
"Гримить! Благодатна пора наступає..."

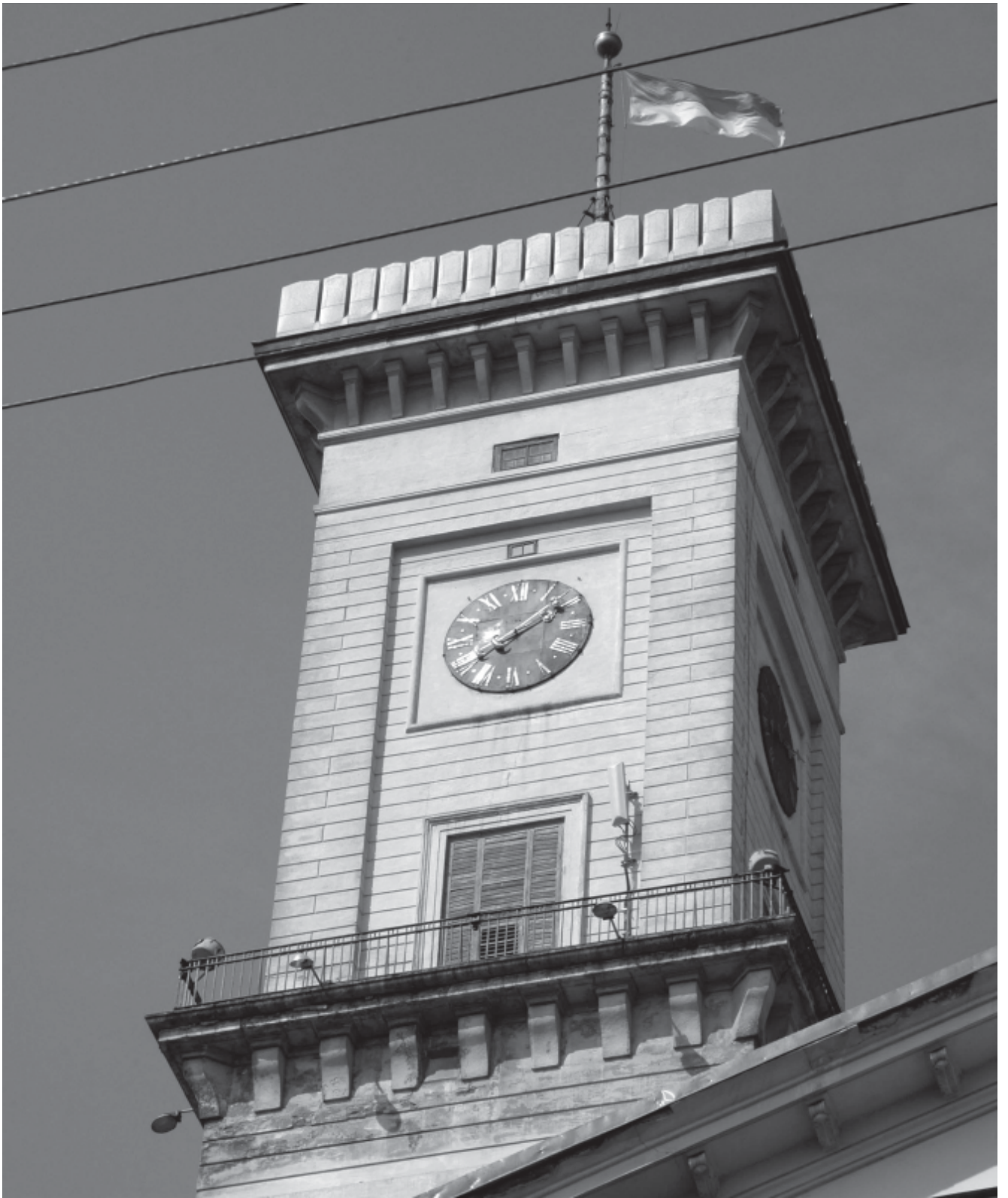

На Княжу гору й Маркіян дививсь у Львові,
Ввижалась – Підлисецька, марилося – село:
До слова рідного чуття там проросло
Дрібною цвіткою великої любові...

“Маркіян дививсь у Львові”. Маркіян Шашкевич (1811–1843), навчаючись у Львівській греко-католицькій семінарії, часто бував у свого дядька, провізора шпиталю св. Лазаря (тепер вул. Коперника).

Що дрібніша цвітка, то більша до неї увага, ніжність; у цьому – підґрунтя здрібнілих, пестливих форм.

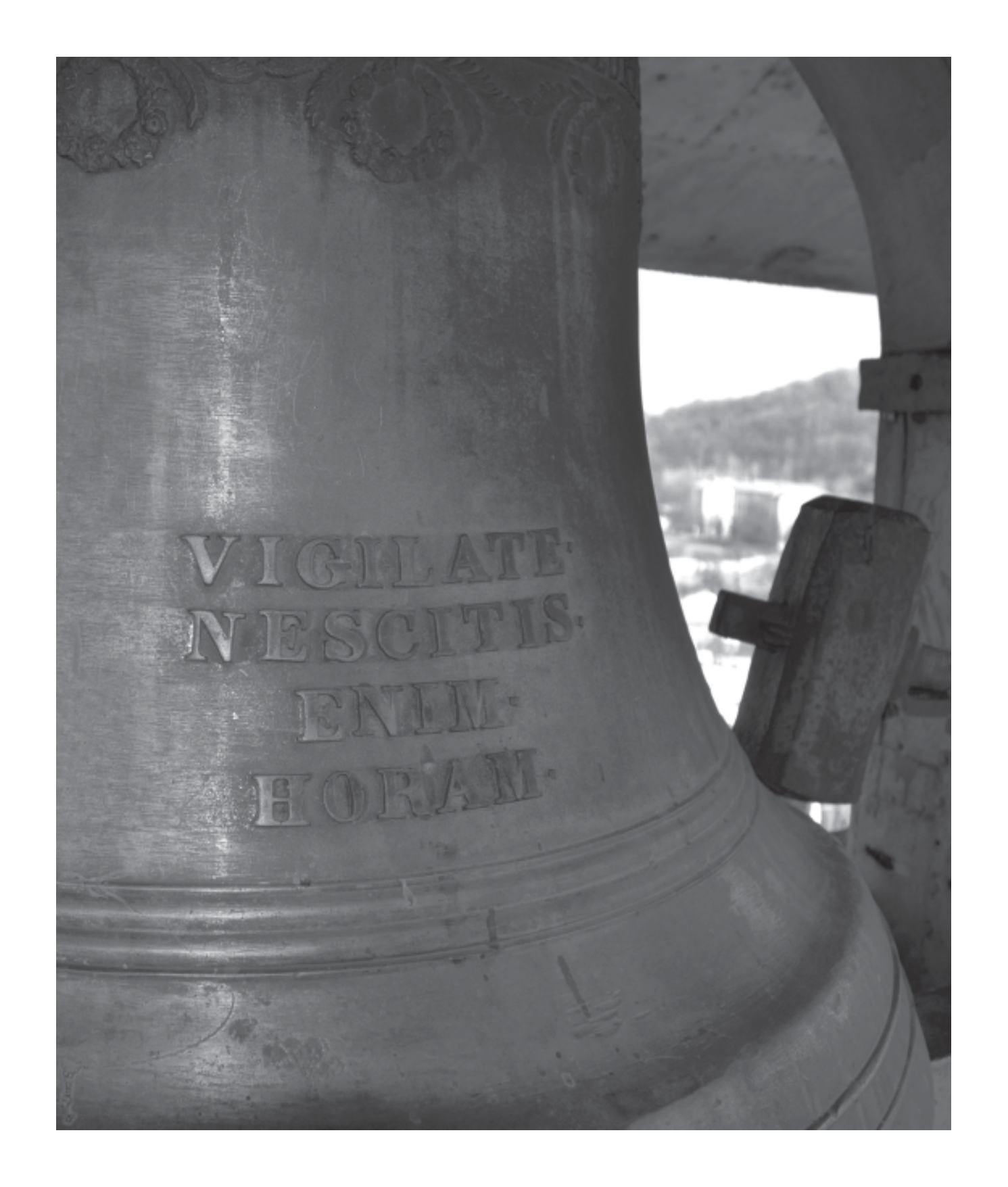
**Вже западаючи, з-за Юрського хреста,
Зирнуло сонце на міський годинник –
І заясніли цифри на хвилину,
Безмовно мовивши:**

**З нас кожна –
ЗОЛОТА...**

"...міський годинник". Перший годинник на вежі Львівської ратуші був уже 1409 р. Ходу часу сигналізував ще й міський сурмач, якому належало також сповіщати місто про пожежі, напад ворога та ін.

Золочені цифри нагадують не так про ціну кожної години ("Час – то гроші"), як про золото душі, що його маємо набувати з кожним моментом – порухом життя.

A black and white photograph of a large, weathered metal bell. The bell is positioned in the foreground, filling most of the frame. It has a textured surface and shows signs of age and use. The bell is viewed through an arched opening, likely part of a bell tower or a church structure. In the background, through the arch, a landscape is visible, including a hillside and some buildings. A wooden mallet or clapper is attached to the side of the bell. The lighting is dramatic, with strong highlights and deep shadows.

VIGILATE.
NESCITIS.
ENIM.
HORAM.

**Опівніч б'є. Година ще одна
Дзвонисто падає в скарбничку часу.**

**У тому дзвоні – голосом латини:
“Пильнуйтеся, бо не знаєте години!”**

Сучасний гзвіч, на якому читаємо цей латинський напис, на вежі Львівської ратуші походить з 1851 р. Його виготовили у Відні.

“Чувайте, отже, не знаєте бо ні дня, ні години” (Мт 25, 13).

Можновладці, знаємо з “Думок” Паскаля, постійно мали при своєму дворі священика-духівника.

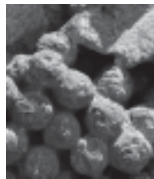
Колись, колись-то Львів був молодим,
От і плекав звичаєм стародавніх
Свій виноград – він душу молодив,
Були ж і тут гуляки непоправні.

Солодкий був для них отчизни дим,
У змагах і трудах однак славні,
Чесноту ставили над золотим –
Виходили ж із них мужі державні.

Свій виноград тут нині – дивина,
Лиш випадком озветься давнина:
Витку лозу плекає кам'яниця.

Вже гроно марить келихом важким,
Уже йому дзвінка гостина сниться, –
Колись, колись-то Львів був молодим...

"Свій виноград...". На гумку історика Д. Зубрицького, виноградники (винниці) на львівських пагорбах започаткували ще руські князі, які мали з них до 100 бочок власного вина. Звідси – й назви сіл Винники й Малі Винники (Виннички).

Мотиви вина у наших піснях ("Бо правдиве тільки в світі / Музика й вино") ведуть до культу вина, "крові землі", зокрема, до Алкеевого вислову, відомого в латинській версії: *In vino veritas* – Правда у вині.